

Nationalekonomiska föreningen

Ordförande: professor Lars Werin

Inledare: professor Bertil Ohlin

Debattdeltagare: docent Karl-Olof Faxén, professor Karl Jungenfelt,
pol mag Danne Nordling och professor Bertil Ohlin

BERTIL OHLIN

Arbetslön och kapitalavkastning – en ”okänd” relation

Med ordvalet i rubriken — en ”okänd” relation — har jag naturligtvis inte velat antyda att det inte finns experter som mycket väl känner till de förhållanden som jag skall ta upp. Det finns en lång rad sådana experter. Jag tänker bl a på dem som sysslar med nationalräkenskaperna inom ramen för den officiella statistiken — Folke Pantzar och hans kolleger — och de som arbetar med företagsstatistiken. Dessutom har särskilt professorerna Bentzel och Jungenfelt men också doktor Fridén och EFO-rapportens författare Edgren, Faxén och Odhner gjort en hel del för att belysa arbetskostnadernas andel av förädlingsvärdet i näringslivet.

Vad jag syftar på är att — trots detta — den offentliga debatten i massmedia, som berör inkomstfördelningen, ofta utgår från att om inte kapitalägarna varje år lade beslag på så väldiga belopp skulle löntagarna radikalt kunna förbättra sitt inkomstläge och sin levnadsstandard. Fördelningen av inkomsterna på arbete och kapital tillmäts en betydelse fjärran från verkligheten. De sociala motsättningarna skärps i onödan på grund av en vitt spridd okunnighet om de faktiska förhållandena.

Okunnigheten är så mycket mera överraskande som den ganska spridda EFO-

rapporten om lönebildning och samhällsekonomi redan i sin inledande sammanfattning konstaterar följande: ”Varje procentenhets minskning av loneuttaget motsvarar i nuvarande läge ungefär sex procents ökning av nettovinsten före skatt vid oförändrade avskrivningar.” Om man sedan drar ifrån bolagsskatten, skatterna för aktieägare och sedan också löntagarnas skatt, kommer man från EFO-gruppens utgångspunkt fram till att löntagarna i aktiebolagen netto kommer att få 26 å 28 gånger så hög inkomst som summan av aktieägarnas behållna utdelningar netto. Det är siffror i samma storleksordning som även andra experter har kommit fram till.

Jag skall i det följande först göra en sammanfattning av nationalräkenskapernas och företagsstatistikens siffror rörande nationalinkomstens fördelning år 1975 mellan arbetsersättning och kapitalavkastning. Jag har emellertid varit djärv nog att göra en förändring av siffrorna. Det är som bekant vanligt att avskrivningarna i vårt land anses vara tilltagna i överkant. Jag har faktiskt reducerat avskrivningsposten från 30 till 25 miljarder kronor. Därigenom har jag höjt den beräknade kapitalavkastningens siffra med samma belopp. Jag tycker att

de redovisade delsiffrorna på detta sätt blir mer realistiska.

Tabell 1, där totalsiffrorna för brutto- och nettonationalprodukten 1975 redovisas, talar för sig själv. Låt mig bara tillägga att jag i det följande längre fram kommer att studera *nettonationalprodukten till marknadspris, inklusive de indirekta skatterna*, alltså 229 miljarder plus 35 miljarder kronor. Totalt blir detta 264 miljarder kronor.

Inkomster av arbete och kapital

Av *tabell 2* framgår att löntagarnas arbetsersättning var 148 miljarder plus intjänad pensionsrätt till följd av företagarnas inbetalningar av sociala avgifter med 36 miljarder, sammanlagt 184 miljarder.

När det gäller företagarnas arbetsinkomst måste man göra en uppskattning. Om man räknar med att de har ungefär samma inkomst per månad som löntagarna vad arbetsersättningen beträffar, kommer man fram till att de hade en arbetsinkomst på 16 miljarder, varav ungefär 3 miljarder var pensionsrätt, sjukförsäkring m m. Deras antal är ungefär 9 procent av löntagarnas.

Sammanlagt var arbetsinkomsterna 200 miljarder (184+16) och kapitalavkastningen 29 miljarder. Egnahemsavkastningen 7 miljarder kan förefalla låg, trots att SCB-avdelningen för nationalräkenskaperna genom en särskild beräkning höjt beloppet jämfört med vad man förut räknade med. Den kanske fortfarande är något i underkant. Belåningen av egnahemmen har beräknats vara ungefär 5 miljarder. Avkastningen av det aktiva kapitalet i bolagen och i några affärsverk var 17 miljarder och i övriga företag, sådana som inte har bolagsform utan som bedriver rörelse, 5 miljarder. Att det blir en så pass hög siffra beror på att det finns en hel del personer som bedriver rörelse i vårt land. Numera tillhör jag dem som skattemyndigheterna anser bedriver rörelse som författare. Det finns även advokater, privatpraktiserande läkare och andra yrkesutövare som bedriver rörelse.

Jag vill självfallet göra den allmänna reservationen vad gäller dessa beräkningar och uppskattningar att de har väsentliga felmarginaler. Det enda som tröstar mig är att det även i den offentliga statistiken, som jag har studerat ganska flitigt, finns skiljaktiga uppgifter för samma förhållanden när olika myndigheter eller till och med olika avdelningar i Statistiska centralbyrån svarar för siffrorna. Korrektionsposter på ända upp till 6 miljarder kan plötsligt dyka upp.

Tabell 1. År 1975 (miljarder kronor)

	Mkr
BNP (marknadspris)	289
— indirekt skatt (netto)	35
BNP (faktorpris)	254
— kapitalförslitning	25
Nettonationalprodukt (NNP)	229

Jag är alltså i gott sällskap om mina beräkningar och uppskattningar på några punkter är litet vaga. Jag har redan nämnt att siffran för värdet av nyttjande av eget hem kanske är för låg.

Tabell 3 visar fördelningen av kapitalavkastning på riskbärande och utlånat kapital. Avkastningen av det riskbärande kapitalet består naturligtvis av bruttoinkomsten minus räntorna. Det riskbärande kapitalet avkastade 17 miljarder medan det utlånade kapitalet — lånekapitalet — anses ha avkastat 12 miljarder. Men här möter man en av de stora frågorna rörande uppskattningen, som jag måste säga några ord om, även om jag i övrigt går förbi flertalet beräkningstekniska finesser.

Det finns ju ungefärligen 300 miljarder i utestående lån. Man kan fråga sig om inte 12 miljarder i räntor därför är en ganska låg siffra. Nu är det visserligen så att en del obligationer, t ex hypoteksobligationer, är gamla och inte avkastar så hög ränta, men i alla fall kan siffran förefalla låg. Att den blir det beror på att jag har gjort vissa kvittningar. Om herr A har lån på ett eget hem men dessutom har en liv- och kapitalförsäkring, har han lånat pengar på sitt egna hem men också sparat pengar genom sin andel i en växande försäkringsfond. Det som är intressant ur vissa synvinklar är hur stora räntor han har på *nettoskulden*. Det är dock omöjligt att komma fram till några exakta

Tabell 2. Fördelning på arbetsersättning och kapitalavkastning (före dir skatt)

	Mdr
A. Arbetsersättning	
Löntagare	184
Därav lön 148, pensionsrätt, socialförmåner 36	
Företagare (uppskattad)	16
Därav pensionsrätt, socialförmåner 3	
Summa	200
B. Kapitalavkastning	
Egna hem	7
Aktivt kapital {Bolag, affärsverk	17
{Övriga företag	5
Summa	29

Tabell 3. Fördelning av kapitalavkastning på riskbärande och utlånat kapital

<i>Utlånat kapital</i>	Mdr
Ranta på egnahemslån	5
Ranta på bolagsupplåning (netto)	4
Ränta på övrig upplåning av företag och enskilda	3
Summa ränta på denna upplåning	12
 <i>Riskbärande kapital</i>	 Mdr
Egna hem (7—5)	2
Bolag (17—4)	13
Övriga företag (5—3)	2
Summa	17

siffror utan att genomföra stickprovsundersökningar på ett visst antal individer, t ex 10 000.

Någon kanske undrar vart en så betydande post som folkpensionerna har tagit vägen i de tre redovisade tabellerna. Jo, folkpensionerna betalas ju genom en transferering av pengar som staten och delvis kommunerna tar ut i skatt. Från de inkomster av arbetsersättning och kapitalavkastning som visas i *tabell 2* tar staten ut skatter, vilket jag strax skall återkomma till, och dessa transfereras till en del bl a till folkpensionerna. En del av inkomsterna i *tabell 2* för löntagarna och företagarna transfereras alltså via skatter till statskassan och vidare till folkpensionärerna, och de pengarna får inte räknas två gånger.

Löntagarnas inkomster — och kapitalägarnas inkomster — av arbete och kapital

Jag övergår nu från fördelningen mellan inkomst av arbete och inkomst av kapital till fördelningen av nationalinkomsten mellan löntagare och kapitalägare.

Löntagarna har också kapital och får kapitalränta och många av kapitalägarna har även arbetsinkomst (*tabell 4*). Båda kategorierna har alltså både kapitalinkomst och arbetsinkomst. Löntagarnas arbetsersättning var 184 miljarder. Därutöver har de avkastning bl a av riskbärande kapital i aktier och i egnahem. Sedan har de naturligtvis fordringar i form av andelar i försäkringsfonder och banksättningar. AP-fonderna representerar en alldeles särskild svårighet i detta sammanhang. Ingen kan skåda in i framtiden och vara säker på att löntagarnas pensioner kommer att förbli opåverkade, om AP-fonderna under någon period skulle komma att förlora i värde. Om pensionen

är beroende av inbetalda avgifter och av fondens storlek eller intet är en knäckfråga, som politikerna ännu inte tagit ställning till, och det är omöjligt för mig att gissa vad de i framtiden kommer fram till. Jag gör därför en liten kringgående rörelse för att inte komma in på detta spörsmål.

Kapitalägarnas totalinkomst bestod av deras arbetsinkomst, avkastningen på företagarkapitalet och på kapital i av dem ägda egnahem och ränta på utlånat kapital inklusive del av avkastning på försäkringsfonder. Kapitalägare som inte är löntagare har enligt denna kalkyl en inkomst på 36 miljarder medan löntagarna har en totalinkomst på 193 miljarder. Det bör emellertid sägas att frågorna "vem är kapitalist" och "vem är löntagare" inte är lätta att besvara. En hel del löntagare har ju rätt stora kapitalinkomster, och hur skall de klassificeras?

Någonstans måste man emellertid dra gränsen, och jag har i huvudsak följt principen att de vars inkomst till den dominerande delen är kapitalinkomst skall räknas som kapitalägare medan de vars inkomst till den dominerande delen är löneinkomst räknas till löntagarna. Jag medger dock att det ligger en svårighet däri att företagarnas arbetsinkomst är mycket olika och att jag

Tabell 4. Nettonationalinkomstens fördelning före skatt (1975)

Såväl arbetsinkomst som kapitalinkomst för vardera gruppen.

A. Löntagarnas totalinkomst	Mdr
1. Löner och intjänad pensionsrätt, sjukförsäkring m m	184
2. Avkastning på löntagarnas och f d löntagares riskbärande kapital (egnahem minus egnahemslån, samt aktier)	3
3. Avkastning av andel i olika försäkringsfonder och banksättningar	6 193
 B. Kapitalägarnas totalinkomst	 Mdr
1. Företagarnas arbetsinkomst (inkl intjänad pensionsrätt, sjukförsäkring m m)	16
2. Avkastning å företagarkapital, inkl egnahem, som inte ägs av löntagare eller f d löntagare	14
3. Ränta på utlånat kapital, inkl del av avkastning å försäkringsfonder	6 36 229
Summa	229

inte kan bedöma hur många som har en hög och hur många som har en låg inkomst. Löntagarna och företagarna förhåller sig som sagt till antalet till varandra som 100 till 9. Men det finns andra kapitalägare än företagarna, t ex änkor, barn och pensionärer som är f d företagare. Att kapitalägarna förtjänade 36 miljarder och löntagarna 193 miljarder visar därför inte att företagarna per individ hade en inkomst som var ungefär dubbelt så stor som löntagarnas. Ty en del av de 36 miljarderna tillfaller "övriga kapitalägare".

Arbetsersättning och kapitalavkastning efter skatteavdrag

Jag skall nu övergå till något som jag ur vissa synvinklar tycker är det viktigaste, nämligen att jag räknar *nationalinkomsten till marknadspris*, alltså efter tillägg för den indirekta beskattningen. Härigenom blir, som jag förut nämnt, 1975 års nationalinkomst 264 miljarder kronor. Denna delar jag upp i arbetsersättning, kapitalavkastning och skatter till de offentliga kassorna. Då måste jag från löntagarnas och kapitalägarnas ersättning dra vad de betalar i direkta skatter. Sedan lägger jag ihop de direkta och de indirekta skatterna och får då fram det som går till stat och kommun. Resultatet blir belopp som framgår av *tabell 5*.

Från löntagarnas och företagarnas arbetsinkomster har jag dragit inkomstskatten. Den totala arbetsersättningen blir då sammanlagt 107 miljarder, varav 9 faller på företagarna och 98—99 på löntagarna.

Därtill kommer den intjänade pensionsrätten och andra socialförmåner, t ex sjukförsäkring, utgjorde cirka 36 miljarder för löntagarna. Ersättning vid sjukdom, olycksfall, arbetslöshet m m beskattades det år då den erhöles — cirka ett dussin miljarder. Men cirka 11 miljarder i AP-avgifter och en något lägre siffra i folkpensionsavgifter motsvaras av pensioner i framtiden, liksom enskilda pensionsförsäkringar.

Hur mycket stat och kommun kommer att ta ut av detta i skatt när pensionerna betalas ut under några årtionden vet man ju inte, men jag räknar med att skatten, som för närvarande, kommer att vara ungefär en tredjedel av inkomsten, eftersom det bara gäller att få en uppfattning om storleksordningen. Den uppskjutna skatten på framtida pensionsförmåner skulle alltså bli cirka 8 miljarder. Den direkta skatten blir enligt ovanstående cirka 5 miljarder. En helt annan sak än den allmänna arbets-

Tabell 5. Fördelningen av nettonationalinkomsten till marknadspris efter skatteavdrag

A. Ersättning för arbete	Mdr
1. Löntagare 148, företagare 14, (minus direkt skatt 55)	107
2. Intjänad pensionsrätt, sjukförsäkring m m, 36+3 (avgår direkt skatt 5 och "skattekredit" 8)	26
Summa arbetsersättning	133
B. Nettoavkastning å kapital efter skatt	Mdr
1. Ränta å utlånat kapital. Skatteavdrag 4	8
2. Avkastning å aktivt företagskapital 15 (efter avdrag av allmän arbetsgivareavgift och nettoskuldrantor). Avgår skatter 6 och "skattekredit" 6	3
3. Avkastning å egna hem. Efter avdrag av rantor och skatt	1
Summa kapitalavkastning (exkl "skattekredit" 6)	12
A+B Total enskild inkomst	Mdr
Exkl den med skattemedel finansierade delen av socialförsäkringsförmåner	145
C. Direkt och indirekt beskattning	Mdr
Till skatter o dyl (100) kommer allmän arbetsgivareavgift (löneskatt) 5½ och "skatte-krediter" (8+6 = 14)	119
	264

givareavgiften som är en "löneskatt" på 5½ miljarder detta år. Det är ingen förmån för löntagarna.

Låt mig här litet närmare förklara mitt resonemang om den uppskjutna skatten. Nettoavkastningen på kapital efter skatt påverkas kraftigt av att stat och kommun väntar med att ta ut en stor del av skatten. Vad avser ränta på utlånat kapital, är skatteavdraget inte så stort, eftersom reglerna är "generösa". Man tar inte ut skatt på de första 800 kronorna. Försäkringsföretagens överskatt beskattas till stor del relativt lågt.

När det gäller avkastning på aktivt företagskapital, 15 miljarder efter avdrag av nettoskuldräntorna, visar redovisningen vilka belopp företagen delar ut — vilket inte är riktigt hela den redovisade vinsten. På det som de delar ut får aktieägarna betala inkomst- och förmögenhetsskatt. — Om bolagen hade redovisat hela vinsten utan att göra någon avsättning till investeringsfonder och sådant, skulle bolagen ha fått ökad

skatt. Om sedan aktieägarna erhållit hela vinsten efter bolagsskatt skulle dessa fått betala något över 60 procent i marginell inkomstskatt och bortemot 10 procent av utdelningen i marginell förmögenhetsskatt, totalt 70 procent i skatt. Aktieägarna skulle alltså få behålla 30 procent av utdelningen, dvs cirka 15 procent av vinsten. Samhället får cirka 85 procent.

Vid en total redovisning — som även omfattar andra företag än bolag — utan dolda och synliga reserveringar och med utdelning av hela vinsten skulle den samlade beskattningen på 15 miljarder ha blivit 12 miljarder. För den mindre post som består av vinster för andra än bolag kan man för att inte gå för högt räkna med en skatt på 50 procent. Genomsnittligt betyder det att ungefär 80 procent av företagsvinsten går till skatt.

Stat och kommun tar dock härav bara ut 6 miljarder. De uppskjuter alltså uttaget av de återstående 6 miljarderna med hänsyn till att bolagen gör dolda och synliga reserveringar och inte delar ut hela det "disponibla vinstbeloppet". Detta kan man med en anglosaxisk term betecknas som ett slags *skattekredit* från stat och kommun till företagen och aktieägarna. Aktieägarna ser inte röken av de inte utdelade vinsterna. Söker man ta ut dem från bolagen genom höjda utdelningar skulle de, som jag visat, skattemässigt behandlas på samma sätt som alla andra vinster. De beskattas alltid en gång hos bolagen och en gång hos aktieägarna. Denna skattekredit ligger under normala år så högt som upp emot 6 miljarder. Man kan säga att stat och kommun på detta sätt hjälper till att finansiera näringslivet. Det är fullt avsiktligt man gör det. Man medger ju skattefri avsättning till investeringsfonder, en tämligen generös avskrivning av varulager och maskiner, fastän mindre generös än förr i tiden. För fastigheter är avskrivningsmöjligheterna i gengäld orimligt låga.

Denna skattekredit på 6 miljarder är emellertid mindre än skattekrediten till löntagarna, dvs kommande pensionärer, som får vänta med att ta ut de pensioner de tjänat in i år. De slipper tvärtom att betala skatten. Denna uppskjutna skatt är ett slags skattekredit. Jag har uppskattat den till 8 miljarder. Men detta är av naturliga skäl en los uppskattning. Sjukförsäkringsavgifterna förbrukas ju genast. Den genomsnittliga skatten på en framtida pension är okänd.

Jag skall inte alls gå in på frågan om de aktuella och politiskt känsliga fondproblemen som vi läser om i tidningarna snart sagt varje dag. Jag skall bara tillåta mig en kort reflexion i förbigående. De av mig omnämnda skattekrediterna är en sorts fonder, som det allmänna har en delvis inte aktuell men dock reell äganderätt till. Om en del av dessa fonder på olika sätt överförs till sk löntagarfonder, vilket är fullt möjligt, har företagets kapitalförsörjning inte harigenom förbättrats. Redan nu måste man erkänna att det allmänna bidrar starkt till finansieringen av företagets verksamhet genom skattekrediter.

Det finns naturligtvis utöver dessa inkomstfördelningsfrågor ett annat viktigt förhållande som indirekt påverkar fördelningen av köpkraft och konsumtion, nämligen de sk *kapitalvinster* som inte gäller den löpande nationalinkomstens fördelning utan vinster som blir möjliga till följd av ändringar i värderingen av tillgångar. Det är självfallet i framsta rummet inflationen som genom att minska värdet av skulderna framkallar betydande kapitalvinster — jag skall återkomma till detta — men det finns även andra kapitalvinster som äger samband med uppfinningar, nygrundande av framgångsrika företag etc.

Historisk tillbakablick rörande fördelningen

Jag kan inte underlåta att kasta blicken tillbaka och säga några ord om hur arbetskraftsersättningens andel har redovisats i de skickligt utförda utredningar som har gjorts under årens lopp, av doktor Fridén, professor Bentzel, docent Faxén och andra. Senast — liksom tidigare — av professor Jungenfelt, som givit ut ett stort, grundläggande verk på området.

Av *tabell 6* framgår hur stor "arbetsandelen", alltså löntagarnas och företagarnas arbetsersättning, är av värdetillskottet i produktionen före avdrag av avskrivningar, dvs "mervärdet". Till att börja med omfattar siffermaterialet i serien en mindre del av näringslivet, sedan en större del. Därmed sammanhänger nog att den procentuella andelen i tabellerna stiger. Beaktar man detta får man säga, att det är en förbluffande liten variation i arbetskraftsersättningens andel av vardeproduktionen. Observera att vardeproduktionen här innefattar avskrivningarna, alltså förslitningen! Det är inte fråga om netto- utan om bruttonational-

produkten. Sveriges folk kan inte använda hela bruttonationalprodukten utan att bli fattigare varje år. Man måste ersätta förlitningen. Därför har jag räknat om en del av siffrorna för arbetsandelen till procentuell andel av *nettonationalinkomsten*.

Man finner då (*tabell 7*) att ersättningen till arbetskraften nu är något högre än på 1950-talet. År 1976 har av kända skäl vinsterna gått ned, och därför blir andelen detta år något abnorm, men siffrorna för de närmast föregående 15 åren — i genomsnitt 82 procent — är ytterst intressanta.

Från en kapitalandel på cirka 18 procent under 1960-talet och början av 1970-talet avgår sedan ranta på upplånat kapital, för bolagens del ungefär 3 å 4 procent. Härfter återstår 14 å 15 procent. Företagsstatistiken har för 1975 en något lagre nivå, nämligen före dispositioner och skatter inte fullt 12 procent. Man får nog räkna med att kapitalandelen i genomsnitt för en konjunkturperiod ligger mellan 12 och 14 procent, beroende på vilken konjunkturperiod man tar sikte på. Om inga reserveringar göres och halften av bolagsvinsten beräknas gå till skatt — egentligen 53 procent, men man måste också ta hänsyn till Anellavdragen m m — skulle nettovinsten bli 6 å 7 procent av vardetillskottet (förädlingsvärde).

Ifall hela denna vinst utdelas till aktieägarna och dessa får betala i genomsnitt 70 procent i inkomst- och förmögenhetsskatt, får de behålla ungefär 2 procent av nettoförädlingsvärdet, dvs 2 procent av *bolagens och de där arbetandes bidrag till nettonationalinkomsten*. Siffran blir något högre för avkastningen av riskbärande kapital i andra företag än bolag. Dessutom finns det skattefria företag, som ägs av staten och vissa stiftelser. Siffran 2 procent är därför något högre än vad som framgår av *tabell 5*, där jag redovisade omkring 3 miljarder kronor, dvs ca 1½ procent av nettonationalinkomsten, utan tillägg för indirekt beskattning. Det är rätt intressant att det historiska materialet underbygger en slutsats som är av samma ungefärliga storlek som den närmare analysen för år 1975. Cirka 2 procent av nettonationalinkomsten skulle bli det riskbärande kapitalets inkomstandel. Rörande det "utlånade kapitalets" ränteavkastning se längre fram.

Jag har tagit med sifferserien för de senaste cirka 60 åren därför att den visar att det råder en viss stabilitet, dvs begränsade variationer i kapitalandelens och arbetsandelens relativa storlek. Det kan förekomma

Tabell 6. Arbetsandelen av BNP 1910—1976 (Krigsåren ej medtagna)
(Före avdrag av skatter och avskrivningar)

1910—14	66,6 %
1920—29	66,8 %
1930—39	66,2 %
1940—49	66 %
1950—59	70,5 %
1960—69	73,8 %
1970—76	73,5 %

tillfälliga konjunkturförändringar, som man såg 1976, men för genomsnittet för en konjunkturperiod tycks det inte inträffa några våldsamma förändringar — från ett årtionde till ett annat. Man kan därav dra vissa slutsatser, som inte är absolut säkra men har en viss sannolikhet! När produktiviteten stiger och därmed nationalinkomsten vaxer — den kaka som finns att dela — tycks det finnas en betydande sannolikhet för att löntagarna inte förlorar någon procentuell andel. De undersökningar som EFO-gruppen har gjort, där man jämförde perioden 1952—1960 med perioden 1960—1968, visar att lönernas andel tvärtom tillväxte från cirka 72 procent till nära 74 procent av bruttonationalinkomsten eller från 80 till 82 procent av nettonationalinkomsten.

Vinsten av den höjda produktiviteten har alltså till den övervaldiga delen tillfallit löntagarna — en ur sociala synvinklar tillfredsställande utveckling, eftersom företagens räntabilitet trots den minskade andelen av nationalinkomsten var tillräcklig för att möjliggöra en snabb ekonomisk utveckling under 1960-talet. Givetvis är det många olika ändringar i de ekonomiska villkoren som kan ha inverkat. Mitt resonemang innebar inte något bevis för framtiden, ger endast en viss sannolikhet åt uppfattningen om arbetskraftsandelens stabilitet.

Det förefaller alltså sannolikt att vinsten av en ökad produktivitet i framtiden till allra största delen — sedan stat och kommun tagit sitt — skulle tillfalla löntagarna.

Kapitalvinster är en sak för sig

En helt annan sak än fördelningen av den löpande nationalinkomsten är frågan om

Tabell 7. Arbetsandelen av nettonationalinkomsten. (Före skatteavdrag)

1950-talet	78,5 %
1960-talet	82 %
1970-talet (1970—76)	82 %
1976	87 %

kapitalvinster som uppkommer genom inflation, tomtmarks vardestegring i reala termer och industriella innovationer. När skulderna sjunker i realvärde blir den som har lånat pengarna rikare, om värdet av hans tillgångar utvecklas i värde ungefär som genomsnittet av alla andra reala tillgångar. Dessa kapitalvinster på grund av inflation har inte någon produktiv funktion, som en del andra kapitalvinster kan ha genom att främja utvecklingen av ny företagsamhet. Inflationsskapitalvinsterna tillfaller till stor del personer som redan har stora förmögenheter, eftersom de också har stora lån. Därigenom kommer dessa kapitalvinster sannolikt att öka ojämnheten i förmögenhetsfördelningen. Spararna/utlånarna förlorar. De som har fastigheter — jordbruks- eller hyresfastigheter eller egnahem — och har dem vasentligt belånade, vilket är vanligt, tillhör de som vinner. Men de löntagare och pensionärer som inte har belånade egnahem kommer i allmänhet att förlora på inflationen.

Arbetsmarknadens inkomstfördelningsproblem

Till sist några ord om arbetsmarknadens huvudproblem ur inkomstfördelningens synvinkel — måhända en något prentiös rubrik. Min slutsats har blivit att det finns starka skäl för att i den allmänna debatten om inkomstfördelningen fästa mindre vikt vid justeringar av avtalsprocenten men ökad vikt vid inflationens bekämpande och dess samband med avtalens lönehöjningar. Försöker man åstadkomma vasentligt större procentuella höjningar än produktivitetens tillväxt, får man i regel en andring av prisnivå och penningvärde. Det är en inbyggd försvarsmekanism för fördelningssystemet. Inflationen är ett instrument som gör att det är ganska svårt att radikalt ändra relationerna mellan arbetskraftens ersättning och den relativt låga kapitalavkastningen. Vill man bevara rantabiliteten i näringslivet på en för produktionen och sysselsättningen erforderlig nivå, vilket bli förutsätter en någorlunda "balanserad" relation mellan kronans yttre och inre värde, blir utrymmet för en längre driven överflyttning av realinkomster efter skatt från företag till anställda än som förekommit i Sverige under de senaste 15 åren ganska ringa. Fjolårets ökning från 82 till 87 procent framstår som ett tillfalligt resultat av abnormt nedpressade vinster.

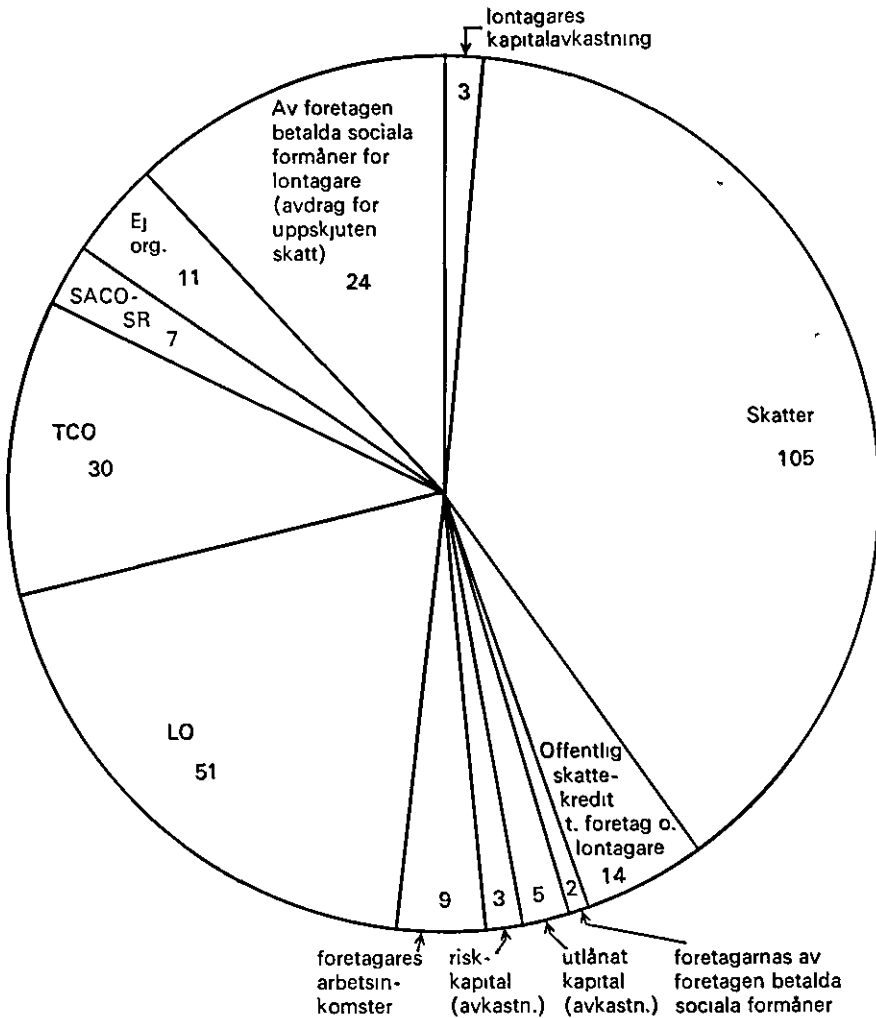
Det är naturligt att fackliga löntagarorganisationer med sina många viktiga uppgifter ser som en huvudsak på det lönepolitiska fältet att bevara den gynnsamma fördelning av nationalinkomsten mellan arbetsersättning och kapitalavkastning som varit rådande under 1960-talet och första hälften av 1970-talet och i stort sett mycket längre. En rantabilitet för aktieägare på omkring 3 procent på det riskbärande kapitalet efter skatt framstår i och för sig inte som överdriven, även om den i genomsnitt är någorlunda värdesäker. Skilj detta från $1\frac{1}{2}$ à 2 procent av förädlingsvärdet eller nettonationalinkomsten! Förrantningen på börskursen är en tredje sak. — Däremot förstår jag inte talet om att vinsterna bör vara så stora att de i huvudsak förslår för de för expansion erforderliga nyinvesteringarna, dvs att det skulle vara det enda naturliga att företagen tjänar så mycket utöver en rimlig utdelning att de kan tacka hela sitt kapitalbehov för ekonomisk expansion. Det leder kanske i och för sig till en snabb expansion, men att det skulle finnas någon anledning för samhället att söka framja så hög rantabilitet kan jag inte se. Det bör räkna med mindre, om trygga och lampliga finansieringsmöjligheter är ordnade.

Diagram 1 är en översikt över fördelningen av nationalinkomsten till marknadspris år 1975. Den största andelen är den som stat och kommun tar in i direkta och indirekta skatter, 105 miljarder, allmän arbetsgivareavgift (löneskatt) $5\frac{1}{2}$ miljarder och därutöver den skatte kredit som jag talat om nyss (14 miljarder). Låt oss nu beräkna vad de olika grupperna har i inkomst efter avdrag av dessa skatter — med uppdelning på löntagare och kapitalägare! Det gäller alltså inte nu arbete kontra kapital utan *löntagare kontra kapitalägare*.

Av nettonationalinkomsten på 264 miljarder kan man beräkna att LO-medlemmarnas inkomster efter avdrag av skatt blir ungefär 51 miljarder. TCO-medlemmarnas inkomst är ungefär 30 miljarder och SACO/SR-medlemmarnas ungefärligen 7 miljarder. De inte organiserade, som är relativt fler bland tjänstemännen än bland arbetarna, får enligt en relativt lös uppskattning 11 miljarder. Det blir sammanlagt 99 miljarder i löneinkomster efter avdrag av de direkta skatterna.

Sedan har vi sociala förmåner för löntagarna, 36 miljarder. Sjukersättning o dyl utgår varje år och beskattas. Den större delen är pensionsförmåner som utbetalas och

Diagram 1. Inkomstfördelning efter avdrag av skatter år 1975.
Siffrorna bygger delvis på uppskattningar.

Cirkeln representerar nettonationalinkomsten på grundval av de marknadspriser köparna får betala. Kapitalägarna, inkl. företagen erhåller $9+3+5+2 = 19$ miljarder. Skattekreditens belopp tillfaller i sinom tid samhället. Det är en uppskjuten skattebetalning.

beskattas i framtiden. Avdras därför 1/3 i skatt och skatte-kredit blir netto för löntagarna 24 miljarder. (Observera att *tabell 5* innefattar även *företagarnas arbetsinkomster, etc.*) Löntagarna har också ränta på kapital, en del aktieutdelningar och sådant, som för flertalet inte uppgår till stora belopp men som ändå inte är så oväsentligt, samt egnahem och försäkringar. Här kommer den lilla svårigheten med ATP

in, som jag inte närmare går in på. Jag sätter därför en så pass låg siffra som 3 miljarder. Om man skulle räkna med att löntagarna var garanterade att få allt som svarade mot arbetsgivarnas inbetalningar av pensionsavgifter och *dessutom räntan på ATP-fonderna*, blir det en högre siffra. Löntagarnas inkomst efter avdrag av skatter när de skall köpa varor som är fördyrade av den indirekta beskattningen blir 99 plus

3, dvs ungefär 102 miljarder, vartill kommer ersättningarna vid sjukdom, olycksfall m.m.

Hur mycket får då företagen? De har en arbetsinkomst som efter avdrag av skatt beräknas till 9 miljarder. Det är ungefär samma ersättning per individ som löntagarna. Vidare har de ett riskbärande kapital. Löntagarna har en del av detta, men kapitalägarna den större delen, och jag har här tagit upp den till 3 miljarder kronor. Jag har då inte tagit med egnahemmens avkastning, även om det formellt är riskbärande kapital. Risken att förlora förefaller betydlig när det gäller att ha egnahem. Utdelningen på de utlånade medlen plus fördelen av att ha tatrika egnahem — vilka dock ej sällan är rätt högt belånade — beräknas till 5 miljarder. Företagarnas intjänade pensionsrätt och andra socialförmåner efter avdrag av skatt och beräknad framtida skatt ligger i storleksordningen 2 miljarder. Den sammanlagda inkomsten för kapitalägarna efter skatt blir 19 miljarder, när de intjänade sociala förmånerna medräknas, varav 8 miljarder är kapitalavkastning.

Siffrorna är delvis uppskattningar med avsevärda felmarginaler. Likväl belyser de möjligheterna för de fackliga löntagarorganisationerna LO, TCO och SACO/SR att väsentligt höja sin inkomst genom att minska det riskbärande kapitalets avkastning. Den var cirka 3 miljarder. Löntagarna hade 99 miljarder plus av arbetsgivarna finansierade socialförmåner i arbetsersättning. De som får åtskilligt över 100 miljarder kan naturligtvis kräva ytterligare en bit av de 3 miljarderna, men det kan knappast medföra några radikala förbättringar i deras situation. Det är en verklighetsfrämmande föreställning att en sänkt nivå för företagsavkastningens netto i genomsnitt under en konjunkturperiod skulle ge någon väsentlig höjning av reallönerna efter skatt. Om det ser annorlunda ut är det därför att man räknar *före skatt*. Då fanns det 1975 15 miljarder i företagarnas vinst. Men man får tänka på att stat och kommun, om löntagarna minskar deras skattepengar från företagen, kommer att höja sina skatteuttag. Stat och kommun behöver ju dessa pengar. Det blir till överväldigande delen löntagarna som får betala denna skattehöjning därför att de har det största skatteunderlaget.

Arbetsmarknadens strategiska problem i den mån man har en "förbättring" av *inkomstfördelningen* i sikte — det finns ju

också många andra stora problem, arbetstider, lönesystem, medbestämmande osv — tycker jag främst gäller två andra förhållanden än avtalen om lönerna. För det första: Hur skall man kunna minska de onödiga kapitalvinsterna på inflation genom att hålla nere inflationstakten, eventuellt genom att få till stånd ett utbud av värdefasta lån med värdefasta räntor? Det bästa är naturligtvis att minska inflationen. Om arbetsavtalen kan förses med sådana säkerhetsklausuler att förhandlingarna kommer att gälla reallönerna, inte kronvalsbeloppen, har en av förutsättningarna för att reducera inflationen förbättrats.

För det andra skall man i en inkomstfördelningsanalys inte glömma att de *individuella* olikheterna har intresse. Det gäller i företagarnas grupp men också relationen mellan lönernas höjd i de tre stora grupperna inom LO, TCO och SACO/SR har betydelse. Ifall genomsnittslönerna ligger 20 procent högre i TCO-gruppen än i LO-gruppen och ytterligare väsentligt högre inom SACO/SR-gruppen kan följande fråga uppkomma: Om vi som har över 100 miljarder tillsammans inte kan ta så mycket från någon annan, hur har vi det med våra inbördes relationer? Kan vi ändra relationerna oss emellan?

Så ofint uttrycker sig naturligtvis ingen facklig ledare, men tankegången är ju klar. Den har spelat en icke ringa roll emellanåt. De fackliga löntagarorganisationerna vet kanske inte att löntagarna inklusive 2 à 3 procent i kapitalavkastning hade cirka 87 procent av nettonationalinkomsten efter skatteavdrag. De inser naturligtvis likväl mycket väl att de inte kan få väldiga belopp genom att minska det aktiva företagskapitalets andel, som efter skatt var cirka 2 procent. Även om denna siffra skulle något höjas — en del vinster kan göras disponibla för ägarna utan att först ha dubbelbeskattats — bleve löntagarnas andel i runt tal lägst 30 gånger så mycket som det riskbärandet kapitalets andel år 1975. Relationen var tidigare i genomsnitt för 1960- och 1970-talen ungefär densamma. Jag syftar då inte på offentliga och sk samhällsnyttiga företag utan på resten av den svenska ekonomin. Företagarnas arbetsinkomster var 7 à 8 procent och kapitalägarnas utlånade kapital gav omkring 4 procent av nettonationalinkomsten — möjligen en för låg siffra.

Ett huvudintresse för både löntagare, företagare och andra är att sysselsättningen

ligger på en hög och någorlunda stabil nivå. Det ställer krav på samhället och på arbetsmarknadens organisationer. Dessutom tillkommer andra frågor som de statligt reglerade jordbrukspriserna och naturligtvis skatternas avvägning. Men framför allt har löntagarna lika val som andra folkgrupper intresse av två andra saker. Alla som kan hjälpa till bör bekämpa inflationen, som ger orättvisa kapitalvinster och skapar onödiga motsättningar.

Dessutom är enda vägen till standardhöjning att öka produktiviteten. Detta är inte en banalitet gripen ur luften utan en ofrånkomlig slutsats av de siffror jag redovisat. Det finns ingen utsikt till eller risk för att från en konjunkturperiod till en annan någon annan part än löntagarna och samhället skulle få en nämnvärd andel av nationalinkomstens uppgång genom ökad produktivitet. Observera att jag sade "från en konjunkturperiod till annan"! Från ett enstaka år till ett annat kan ju konjunkturerna och vinsterna variera.

Bolagsstyrelserna i Sverige — jag hoppas att de uppfattar det som en komplimang — var på gott humör när de före bolagsskatt kunde få räkna med ett överskott på 15 miljarder i 1975 års penningvärde. De tycks sällan tanka på att 12 av dessa miljarder skulle gå till skatt, om vinsten togs fram till beskattning och utdelning, så att det inte bleve mer än 3 miljarder kvar i avkastning på ett "aktivt" kapital på bortåt 150 miljarder. En del stannar nu, som jag sagt, som skatte-kredit i företagen men det ökar ju inte aktie-

ägarnas andel. Under flertalet år håller styrelsen nere den redovisade vinsten och utdelningen och får därigenom fram den skattekredit till företag och aktieägare som når upp till 5 à 6 miljarder kronor varje normalt år, fastän en del "återbetalas" under de sämsta åren. Bolagen skulle alltså enligt dessa beräkningar normala år öka sina skattekrediter med detta belopp, varav en del är för aktieägarnas räkning. Men det är klart att det kommer dåliga år då de inte växer och år som är så dåliga som 1977, då de minskar. Denna potentiella skuld framträder inte i räkenskaperna.

Det synes mig vara viktigt att allmänheten och inte bara ett fåtal experter får klart för sig hur inkomstfördelningen i näringslivet är mellan arbetsersättning, avkastning å riskbärande kapital och beskattning. Om massmedia deltar i en sådan upplysning, underlättas uppgörelserna på arbetsmarknaden vad lönepolitiken beträffar, och kampen mot inflationen får en bättre grund. Det skulle inte innebära någon reell uppoffring för någon part, om man tog hänsyn till de redovisade siffrorna och därigenom fann det lättare att göra upp, med en strävan framför allt efter minskad inflation och ökad produktivitet. Tvärtom är detta allas gemensamma intresse. Det är därför viktigt att insikten om det verkliga förhållandet på detta område får tillfälle att sprida sig och underlätta att man uppnår en tillfredsställande sysselsättning, ökad produktivitet och minskad inflation.

Debatt

Redigerat referat

Karl-Olof Faxén:

Jag ber först att få tacka kvällens inledare, professor Bertil Ohlin, för denna lektion som enligt min mening inte enbart riktar sig till den mer eller mindre oupplysta allmänheten utan även i hög grad till experterna. Om jag får rakna mig till den senare kategorin så måste jag ändå erkänna att det var många aspekter på inkomstfördelningens problem i Bertil Ohlins anförande som jag inte hade funderas så mycket på förut och som där fick en elegant belysning. Jag ber därför att än en gång få framföra mitt tack till inledaren.

När jag nu kommer med några frågor och kommentarer så är dessa inte uttryck för nå-

gon form av kritik, utan är att betrakta som ytterligare nyfikenhet. Jag vill också något mer utveckla den analys av arbetsmarknadens grundläggande strategiska problem som Bertil Ohlin tog upp.

Jag vill först fråga Bertil Ohlin hur ATP-avgifterna är behandlade i *diagram 1* och i *tabell 5*. ATP är ju så konstruerat att avgifterna inte svarar mot pensionsrätterna. I *diagram 1* namns pensionsrätterna. Innebar det att dessa 24 miljarder kronor motsvarar under året intjänade pensionsrätter i ATP-systemet eller är det erlagda pensionsavgifter? Var har arbetsgivaravgifterna tagit vägen i *tabell 5*? Där talas om löntagarnas inkomster minus den di-

rekta skatten och de intjänade pensionsrätterna. Men vi har val också att räkna med övriga arbetsgivaravgifter och den allmänna arbetsgivaravgiften. Går de in i den indirekta beskattningen, eller under vilken rubrik finns de?

Galler tabellerna 6 och 7, som rubrikerna anger, arbetsandelen av nettonationalinkomsten resp arbetsandelen av BNP eller galler de bara den i naringslivet genererade delen av nettonationalinkomsten resp bruttonationalprodukten? Är med andra ord hänsyn tagen till den offentliga verksamheten, dvs undervisning, sjukvård m m, eller har man bara beaktat sektorn näringslivet i nationalräkenskaperna, där exempelvis de offentliga affärsverken ingår? Eller är det möjligen så att dessa procenttal bara galler bolagssektorn? Vissa formuleringar i Bertil Ohlins anförande tydde på den ena tolkningen och andra formuleringar på den andra tolkningen.

Sett från långsiktig politisk synpunkt är det enligt min mening ingen lycklig situation att löntagarnas kapitalavkastning — enligt *diagram 1* — endast uppgår till 4 miljarder kronor, medan de 9 procenten kapitalägare har 8 miljarder kronor i kapitalavkastning. De olika forslag som har förts fram i diskussionen för att bredda förmögenhetsägandet och framför allt att bredda ägandet till nya kategorier inom företagen, tar ju sikte på att ändra på detta förhållande på ett väsentligt sätt. Den del av företagen som ägs av löntagare och vars avkastning tillförs löntagarna i form av aktieutdelning eller på annat sätt måste öka, har man sagt.

Jag tror inte syftet med dessa förslag framst är att underlätta avtalsförhandlingarna. Jag tror inte att motsättningarna om inkomstfördelningen spelar den fundamentala roll för de centrala löneförhandlingarna som många påstår. Det väsentligaste skalet för en breddad förmögenhetsbildning är enligt min uppfattning de sociala konsekvenserna av att fler människor äger saker och ting av olika slag, tex egna hem och företagsandelar. Spridning av ägandet bidrar till social stabilitet och bättre ekonomi för den enskilde. Det är viktigt att klargöra att förmögenhetsägande är en del av livskvaliteten, för att uttrycka sig med modern terminologi. Därför är det betydelsefullt att finna ett system för att öka livskvaliteten också i det hånseendet till ett större antal personer än vad som är möjligt med de relationer som framgår av *diagram 1*.

Löntagarkollektivet som helhet har naturligtvis större intresse av att stoppa inflationen än att begränsa lönsamheten i företagen. De ofunktionella kapitalvinstererna spelar en mycket

större roll än de funktionella skillnaderna i lönsamhet mellan olika företag — även för löntagarna, föreställer jag mig.

Löntagarsidans problematik har emellertid varit — och är fortfarande — att skillnaden i utveckling mellan olika löntagarkollektiv leder till större konsekvenser än förskjutningarna mellan arbetsandel och kapitalandel. Det framgår också av *diagram 1* att en relationsförskjutning mellan LO- och TCO-grupperna på 10 procent — en relationsförskjutning som är fullt möjlig inom en tioårsperiod — spelar en mycket större roll för LO-gruppernas standard än en vinst på bekostnad av företagets inkomster. Det är också det som lönepolitiken i stor utsträckning handlar om.

Hur kommer då SAF in i bilden? Det centrala lönepolitiska målet för SAF är att åstadkomma sådana lönerelationer att det arbete som samhället måste få utfört, också kan bli utfört. SAF har alltså ett definitivt intresse av rimliga lönerelationer, som är någorlunda konforma med den marknadssituation som föreligger på arbetsmarknaden. De olika uppfattningar om vad som är rimliga lönerelationer för olika slags arbeten, som utförs av personer som är organiserade i skilda kollektiv, är det centrala i spelet på arbetsmarknaden — inte fördelningen mellan arbetsersättning och kapitalavkastning. Jag kan darfor inte biträda Bertil Ohlins uppfattning att lönepolitiken på något sätt skulle vara av mindre intresse än tidigare för arbetsmarknadsorganisationerna. Tvärtom tror jag att lönepolitiken blir av allt större intresse för dem.

PTK-konflikten i våras — den största arbetskonflikten sedan livsmedelskonflikten i början på 1950-talet — handlade just om lönerelationerna mellan PTK och LO-grupperna. Frågan gällde om fastlonegruppernas kompensation för andra grupper löneglidning skulle vara 80 eller 100 procent. Bakom den tvisten låg frågan om vilken takt som relationsförskjutningen mellan PTK-grupperna och LO-grupperna skulle ha.

Vi på arbetsgivarsidan ansåg att 100-procentsregeln skulle ge en för långsam relationsförskjutning. Det skulle ta alltför många decennier innan vi uppnår en rimlig marknadsmässig anpassning mellan arbetarlöner och tjänstemannalöner. Därför ville vi skapa förhandlingsmassiga förutsättningar för att påskynda denna relationsförskjutning. Det var någonting som PTK-grupperna helt naturligt motsatte sig. Men det var inte en konflikt om arbetsersättning kontra kapitalersättning.

Nu kan man fråga sig varför vi gjorde så betydande uppoffringar och satsade uppemot 200

miljoner av vår konfliktfond — som uppgår till ungefär 1 miljard kronor — för att uppnå ett sådant mål. Det är ett bevis på att lönerelationerna mellan olika kollektiv spelar en central roll i förhandlingsarbetet, och att arbetsgivar-sidan är villig att göra en sådan uppoffring för att åstadkomma en förändring av utvecklings-takten i den förskjutning av lönerelationerna som pågår så att man snabbare kommer fram till ett mer marknadsmässigt förhållande mellan arbetarlöner och tjänstemannalöner.

Det är nu för första gången en samordning mellan LO-grupperna och PTK-grupperna. Den har kommit till stånd på basis av den reglering av konkurrensförhållandet mellan LO-grupperna och PTK-grupperna som ligger i 80-procentsregeln, vilken numera är etablerad. Det är en ny situation som ur många synvinklar borde möjliggöra en mer konstruktiv diskussion av problemen än vid den förra avtalsrörelsen.

Det nya problemet är emellertid växelkurs-situationen. Under EFO-modellens tid — åren 1952—68 — kunde man med en viss rätt säga att förhandlingarna handlade om inkomstför-delningen mellan arbete och kapital, eftersom vi hade en fast anknytning till utlandet och den konkurrensutsatta sektorn spelade en stor roll i vår ekonomi och därmed också för utfallet av lönediskussionerna. Med det växel-kurssystem och den typ av anknytning till övriga valutor som den svenska kronan nu har samt med den grad av förtroende till att just den typ av anknytning via "korgen" som vi nu har fått kommer att bestå under en hel avtals-period, så handlar lönepolitiken i den mening-en inte alls langre om inkomstfördelningen mellan arbete och kapital eller om lönsam-heten.

Darvid kommer man in på Bertil Ohlins tankar på avtal om reallönen — eller hur man nu skall formulera det. Vi står därmed inför ett problem om hur ett avtal rent tekniskt skall utformas på ett sätt som gör att det kan få ett reall innehåll och inte bara ett nominellt innehåll. Samtidigt får det genom sin konstruktion inte spada på inflationen ytterligare och driva fram fler växelkursjusteringar. Det är klart att ett system med indexreglerade skatteskalor underlättar en konstruktiv lösning av dessa problem. Men vi har också löneglidningen att tanka på. Den har betydelse såväl för relationen mellan kollektivet som för lönsamheten och för den allmänekonomiska utvecklingen. Betydelsen av en växelkursförändring för den fortsatta utvecklingen blir i hög grad beroende av löneglidningen.

För åren 1974—76 kan man som en grov uppskattning säga att överlöneglidningen, dvs

löneglidningen utöver förtjänstutvecklingsga-rantin, svarar för mellan en tredjedel och hälften av lönsamhetsminskningen inom industrin sedan 1973. Detta ger en belysning av avtals-politikens betydelse för lönsamheten.

Det är emellertid inte så enkelt som att säga att detta med löneglidning är ett marknadsfe-nomen och att de centrala avtalen är avtals-politik. I Sverige har vi i själva verket ett system på tre nivåer, som är dåligt koordi-nerade med varandra. Vi har för det första centrala avtal på SAF-, LO- och PTK-plan-et, för det andra på arbetarsidan förbunds-avtal mellan exempelvis Metall och Verkstads-föreningen och för det tredje lokala avtal mel-lan företag och klubbar för personalen, arbe-tare såväl som tjänsteman. Kännetecknande för de tre senaste åren är att de lokala avtalen har kommit att spela en alltmer självständig roll, framför allt i samband med vilda strejker. Vi har till hälften gemensamt med LO och till hälften var för sig bedrivit undersökningar av de vilda strejkerna. Ett intressant resultat av LOs undersökning är att lönefrågorna spelar den helt dominerande rollen för uppkomsten av vilda strejker. Miljöfrågor och andra frågor spelar en underordnad roll. Vi har alltså fått en upplösning av det centrala förhandlings-systemet, vilket naturligtvis begränsar betydel-sen av de centrala avtalen för de stora in-komstfördelningsfrågorna.

Vi har inom Arbetsgivareföreningen startat en kampanj mot löneglidning och kommer mer aktivt än tidigare att utdöma skadestånd till delägare hos vilka vi finner att oberättigad lö-neglidning förekommit. Vi kommer att inten-sifiera kontrollen över löneutvecklingen på det lokala planet. Med dessa åtgärder hoppas vi kunna förändra situationen så att lönebildning-en i mycket högre grad än tidigare kommer att ske i kollektiva former som är möjliga att på-verka centralt. Det hittillsvarande systemet kan sagas ha varit en marknadslönebildning med in-slag av kollektiva avtal.

Orsaken till att vi driver denna kampanj är dels att löneglidningen stör relationerna mel-lan löntagarkollektiven, dels att löneglidningen försvårar en konstruktiv ekonomisk politik. Vi har nämligen i dag ett underutnyttjande av produktionsresurserna, vilket kan uppskattas till 10 à 12 procent av BNP, att jämföra med und-erskottet i bytesbalansen på 5,8 procent. Kun-de vi uppnå ett fullt resursutnyttjande eller en normal produktivitet — det är ju framför allt genom en svag produktivitet utveckling som detta underutnyttjande har manifesterat sig och inte genom en öppen arbetslöshet, som fallet är i många andra länder — så skulle alltså bytes-

balansen kunna förbättras, investeringarna ökas och reallönerna stiga.

Svårigheten är emellertid att genomföra detta. Härvidlag är löneglidningen en knäckfråga. Kan man inte få kontroll över kostnadsutvecklingen, utan den skenar i väg genom löneglidning, tvingar man statsmakterna, oberoende av vilken partigruppering som sitter vid regeringsmakten, att driva en restriktiv ekonomisk politik och hålla nere det totala resursutnyttjandet till kanske den nivå som vi har i dag. Förutsättningen för en expansiv ekonomisk politik, som skulle möjliggöra fullt resursutnyttjande och en gynnsam produktivitetsutveckling, är att kostnadsutvecklingen kan hållas under kontroll.

Samtidigt befinner sig löntagarorganisationerna i den situationen att de visserligen har reglerat sina inbördes relationer bättre än tidigare men ändå måste bevaka sina medlemmars intressen när utfallet i så hög grad bestäms av inflationstakten och växelkursutvecklingen. Vi lever ju i en värld med inflation och arbetslöshet samtidigt på ett sätt som 30-talets ekonomiska tänkande inte hade förutsett. Vi har inte fått fram en ny nationalekonomisk modell av den enkelhet och klarhet som Bertil Ohlin tillsammans med andra utvecklade på 30-talet. Den ligger fortfarande till grund för det ekonomiska politiska tänkandet under 1970-talet, trots att den reella problematiken i dag är så annorlunda.

Vi har en modell som i sin grundkonstruktion utgår ifrån en fast prisnivå och exogena investeringar. Gapet mellan den typ av modeller som den nationalekonomiska professionen tillhandahåller de praktiska politikerna och de konkreta problem som möter arbetsmarknadsorganisationerna och de som skall svara för penning- och finanspolitiken, är i dag så stort att vi får svårt att hitta konstruktiva lösningar. Min uppfattning är att ett väsentligt starkare inslag av kollektivisering av lönebildningen genom mer effektivt verkande kollektivavtal och strängare tillämpning på det lokala planet av gallande avtal än vad vi har varit vana vid, är ett nödvändigt inslag i varje form av försök att få skutan att flyta igen.

Karl Jungenfelt:

Jag vill uttrycka min uppskattning över att Bertil Ohlin efter värdefulla insatser inom teorin för utrikeshandel och stabilisering nu tar upp ett annat av nationalekonomins klassiska problem. Liksom Karl-Olof Faxén tycker jag det finns anledning att poängtera att Bertil Ohlin har tagit fram ett fint och intressant material. Vi andra som har sysslat med dessa

problem kom egentligen aldrig längre än till sid 2 i Ohlins föredrag, nämligen till det avsnitt som handlar om fördelningen mellan löner och kapital. Bertil Ohlin har gett sig i kast med att litet djupare klarlägga vad som döljer sig bakom denna fördelning. Jag är övertygad om att det ligger mycket arbete bakom det.

Jag vill ändå vara skamlig nog och påstå att man kanske bör rikta intresset mot ytterligare en fördelning inom ramen för problemet arbets-/kapitalinkomster. Jag tror att den är intressant dels för att belysa dynamiken i bestämningen av löneandelen, dels för att man samtidigt kan ge en bild av dynamiken i strukturomvandlingen.

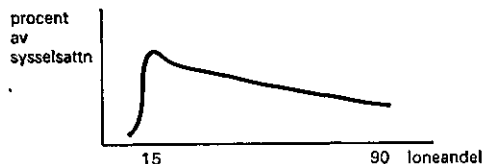
Den aktuella fördelningen åskådliggörs enklast med följande diagram. På den vertikala axeln mäts procentandel sysselsättning, på den horisontella löneandelen (likaledes i procent). Förhållandena i en bransch, eller i hela näringslivet, beskrivs nu av en kurva på sätt som anges i *diagram 1*.

I ett intervall med låg löneandel, tex 15 procent, återfinns man den moderna tekniken. Aldre och mindre effektiv teknik ger små driftöverskott och foljaktligen hög löneandel (kanske mer än 90 procent). Den inlagda kurvan visar därför bilden av en expansiv bransch: sysselsättningen är koncentrerad till anläggningar med betydande driftöverskott. I en stagnerande bransch bör förhållandena vara omvända och fördelningen är då i stället koncentrerad kring höga löneandelar.

Fördelningar av denna typ har studerats i mycket liten utsträckning. Jag känner egentligen bara till en seriös studie, som av någon anledning knappast uppmärksammats, nämligen industristrukturutredningen. Man redovisar där data av den här typen för åren omkring 1970. Den ovan redovisade bilden av en stagnerande bransch verifieras därvid av tex textilindustrin. Kurvorna beskriver i stort sett kapitalets livscykel.

Ändå bör bilden kompletteras något. I en expansiv bransch hittar man ofta mycket moderna anläggningar som fortfarande är under inkörning, och som därför tillfalligt har låga driftöverskott. I en kontraktiv bransch kan moderna och högeffektiva anläggningar permanent bli lågavkastande på grund av att man

Diagram 1.

inte klarar priskonkurrensen. Löneandelens förändring under 1950-, 1960 och 1970-talen tror jag kan ges en förklaring som följer detta schema.

Det finns då anledning att kort se på utvecklingen från mitten av 1920-talet. Under de första 25 åren av denna period steg realpriset på arbetskraft, dvs lönen i industrin i förhållande till priset på industrins produkter, med 1,5 till 2 procent per år. Under 1950- och 1960-talen har motsvarande procenttal varit minst dubbelt så stort.

Produktivitetens utvecklingen följde endast delvis med i denna acceleration. Den var ungefär lika snabb som realprisstegringen på arbetskraft under 1930- och 1940-talen och loneandelen låg därmed stilla. Men under 1950- och 1960-talen var den inte fullt så snabb i accelerationen och vi fick en tendens till en något ökad loneandel.

Det finns enligt min mening anledning att åtminstone pedagogiskt se realprisutvecklingen på arbetskraft som den styrande faktorn i detta förlopp. I periodens början gäller då en relativt långsam ökningstakt i realpriset på arbetskraft. Det skapade för det första en situation med lång livslängd för kapital, och för det andra kunde företagen hålla långa inkörningsperioder för sina anläggningar. När vi så plötsligt får uppleva en period med upp till tre gånger så snabb realprisstegring på arbetskraft, uppstår en tendens till snabbare utslagning av äldre teknik, vilket bör ha givit en stark produktivitetseffekt.

De etablerade långa inkörningsperioderna innebär vidare en potentiell produktivitetfaktor. På de anläggningar som överlevde blev därför produktivitetens utvecklingen betydande, framför allt i form av en kvantitativt ökad produktion. Samtidigt hade vi marknadsutvidgningen genom den internationella handels expansion under hela 1950-talet. Nyinvesteringarna gav därför tillfredsställande driftsoverskott. Denna kvantitativa expansion ökade efterfrågan på arbetskraft, vilket gjorde att vi trots den högre lönestegringstakten kunde bibehålla jämvikten.

I början på 1960-talet ändrades detta scenario något. Vinstnivån är då något reducerad. Vidare är lönestegringstakten etablerad och därmed inbyggd i företagens förväntningar. Dessa faktorer medverkade till att förlänga en anpassningsprocess efter 1950-talets mönster.

För det första insåg företagen att det var viktigt att gå över till mycket mer kapitalintensiv teknik. För det andra gav tendensen till låg räntabilitet incitament till att planera inkörningen av den nya tekniken bättre. Man kom alltså in i ett mer effektivt utnyttjande

av den nya tekniken än som gällt tidigare. Båda dessa faktorer bidrog till högre produktivitetstakt än någonsin förut.

Marknadsutvidgningen, främst genom EFTA, fortsatte och det fanns inga påtagliga problem att sälja ökade kvantiteter. Detta genererade i sin tur en stor efterfrågan på arbetskraft. Jämvikten på arbetsmarknaden kunde således upprätthållas vid den höga lönestegringstakten.

I detta förklaringschema är samspelet mellan produktivitetens utveckling och lönestegringstakt av stor betydelse. Men detta samspel fungerar som ett slags övergångsfenomen i anpassningen mellan två olika utvecklingsbanor. När anpassningen val är genomförd upphör samspelet. Vidare är möjligheten till kvantitativ expansion av produktionen viktig, eftersom detta genererar hög efterfrågan på arbetskraft. Systemet klarar därmed av att upprätthålla jämvikt på arbetsmarknaden trots en sjunkande vinstandel.

Kan vi då fortsätta på detta sätt? Det finns anledning att tro att vi har etablerat ett slags jämvikt mellan ny och gammal teknik i förhållande till lönestegringstakten. Det går då inte längre att få de snabba produktivitetstvinsterna som uppnås under en övergångsperiod då man byter ett system med låg lönestegringstakt mot ett system med hög lönestegringstakt. Vidare har företagen reagerat på den sänkta vinstnivån genom att eliminera en stor del av den teknologiska osäkerheten. Detta betyder att det inte längre finns så mycket mer att hamta i produktivitetshänseende genom att ytterligare eliminera teknisk osäkerhet.

Dessutom är marknadsutvidgningen i stort sett ett avslutat kapitel. Svensk export moter priskonkurrens överallt i världen. Eftersom den tekniska osäkerheten i betydande grad är eliminerad, blir det allt svårare att kompensera sig för felbedomningar av konkurrensförhållandena. Prisosäkerheten kommer därmed att försvaga incitamenten till nyinvestering. Systemet tenderar att ge svag efterfrågan på arbetskraft med åtföljande strukturell arbetslöshet. Bibehålls då lönestegringstakten, församras vinsterna. Det är därför svårt att föreställa sig en "automatisk" anpassning till ny jämvikt med oförändrad lönestegringstakt. I modellens förklaringschema — som självklart inte kan vara uttömmande — måste en expansion av investeringarna återställa jämvikten under sådana omständigheter.

Utvecklingen under 1950- och 1960-talen, som ju innebär hög tillväxttakt i kombination med sjunkande vinstandelar, fick många ekonomer att ifrågasätta den klassiska idén om samspelet mellan inkomstfördelning och ekonomins dyna-

miska egenskaper. Mot bakgrund av mina tidigare resonemang finns det kanske anledning att omvärdera denna omvärdering, för att vi skall förstå våra nuvarande strukturproblem på ett bättre sätt.

Danne Norling:

Man kan ha olika uppfattningar om hur man skall mata vinsternas storlek och företagens räntabilitet. Men alla torde vara överens om att vinsterna är små och lönsamheten otillräcklig i dag. Problemet är inte att ekonomerna skulle vara oense — med undantag för vissa marxistiskt inspirerade ekonomer — om att företagets vinster bara har en ytterst marginell inverkan på valfardsfördelningen. Att vinsternas storlek i förhållande till lönerna är en så pass okänd relation grundar sig i stället på ett informationsproblem.

Den fråga vi bör ställa oss är: Varför tror allmänheten att vinsterna är så stora? Trots att vinsterna i år är rekorddåliga, anser hälften av svenska folket enligt en SIFO-undersökning, som gjordes under slutet av augusti och början av september i år, att vinsterna är för stora eller lagom stora — 17 resp 31 procent anser detta. Bara 28 procent svarade att vinsterna var för små.

Jag vill peka på tre skäl till att allmänheten har denna uppfattning om vinsterna. För det första — vilket har framskyttat i kvällens debatt — är det uppenbart att vissa politiker har intresse av att vinsterna uppfattas som stora och att varje ökning av vinsterna tämligen ograverad hamnar i aktieägarnas fickor. På detta sätt kan man skapa föreställningar om stora motsättningar i samhället, vilket politikerna sedan kan utnyttja.

Det andra skälet har vi sett vissa exempel på så sent som här i kväll. Jag tror att nationalekonomerna av facket har stora svårigheter att göra diskussionen om vinsterna begriplig för allmänheten. Bertil Ohlin gav för några år sedan ut en bok betitlad "Obekväma fakta", där vinsternas storlek skulle klargöras. Men på grund av — som jag ser det — en viss vaghet i framställningen fick boken aldrig någon genomslagskraft. Ändå var det som dar sades om vinsterna oändligt mycket klarare än nationalekonomernas vanliga analys av den funktionella inkomstfördelningen, dvs uppdelning av näringslivets fördelningsvarde i en kapitalandel och en löneandel.

Nationalekonomernas traditionella fördelningsanalys riskerar att ge upphov till svåra missförstånd. För några år sedan utgav en förutvarande statssekreterare i industridepartementet en bok, dar han hävdade att en tredjedel

av bruttonationalprodukten gick till arbetsfria inkomster. Jag skall inte ge mig in i en argumentation om varför detta synsatt är felaktigt, utan jag nöjer mig med att visa två exempel på inkomstfördelningen mellan kapital och arbete, som får illustrera den stora spännvidden i de olika beräkningssätt som kan användas.

Under perioden 1969—73 var tex kapitalandelen brutto enligt konventionellt ekonomiskt beräkningssätt 36,2 procent i det svenska näringslivet. Den som ser denna siffra utan att kunna bedöma den — och det är väl de flesta — kan förvisso tycka att Karl Marx och hans efterföljare har helt rätt: Utsugningen är fruktansvärd i Sverige även under normala år utan sk övervinster.

Om man i stället betraktar samtliga rörelse-drivande aktiebolag med anställd personal under samma period, kan det konstateras att av det produktionsöverskott som löntagare och aktieägare kan disponera över, så erhåller aktieägarna 1,1 procent i form av utdelning före inkomstskatt. Det är en betydligt lägre siffra än den som Bertil Ohlin här redovisade.

Skillnaden mellan 36 procent och 1 procent är ganska stor. Därför bör man nog omge varje resonemang om kapitalandelen och löneandelen med mycket starka reservationer och samtidigt varna för all praktisk användning av siffror över den funktionella inkomstfördelningen.

Den tredje orsaken till att vanliga människor uppfattar vinsterna som för stora är de institutionella förhållanden som råder beträffande hanteringen av de äganderattsbevis som kallas aktier. Genom förekomsten av en fondbörs och ett ganska spritt aktieäggande uppstår kursrörelser på marknaden för tidigare emitterade aktier.

Dessa kursrörelser följs med spännt intresse av många människor och av massmedia. När börsen på grund av någon masspsykos stiger kan formellt mycket stora vinster bokföras hos aktieägarna. I massmedia framställs dessa vinster som om aktieägarna tjänar så och så många hundra miljoner kronor om dagen eller liknande. Det är då inte underligt att allmänheten tror att vinsterna i företagen är enorma.

När kurserna går ner väcker det inte alls samma uppmärksamhet. När vinsterna stiger kommer dessutom ingen ihåg de tidigare förlusterna. Krav höjs i stället på att statsmakterna skall begränsa vinsterna. Den ekonomiska politiken gentemot företagen blir mer restriktiv än nödvändigt och stagnation och arbetslöshet kan bli följden. Med det opinionsklimat som råder i dag utgörs därför paradoxalt nog förekomsten av en aktiebörs, som medger stora allmänna kursrörelser, något av ett hot mot ett effektivt fungerande näringsliv.

Problemet kommer kanske snart att ställas på sin spets när det är en borgerlig regering som måste tackla vinstuppgången på börsen. Som bekant torde en sådan regering vara mycket mer lyhörd för vinstfientliga opinioner än en socialistisk regering som ju inte kan miss-tänkas gå "kapitalisternas ärenden". En uppgång på börsen de närmaste åren kan enligt min bedömning mycket väl bli den sista. Den värdestegring som kanske snart kommer att kunna registreras har visserligen ingen inverkan på inkomstfördelningen mellan kapitalägare och arbetstagare. Men faran är att politikerna ändå av en vinstfientlig opinion tvingas ingripa med åtgärder, som definitivt eliminerar de stora kursrorelserna i framtiden. Mot denna bakgrund kan man ställa frågan: Kommer aktiebörsen över huvud taget att kunna överleva dagens och morgondagens vinstfientliga opinioner?

När allt kommer omkring kanske många finner börsen vara relativt umbarlig — särskilt när någon form av löntagarfonder kommer att stå för företagets kapitalförsörjning. Risker är väl bara att vi då också kan få ett helt nytt ekonomiskt system som ingen egentligen önskar. Resultatet kan bli att vi avskaffar marknadsekonomi i tro att vinsterna för kapitalägarna annars skulle bli för stora.

Bertil Ohlin:

Docent Faxén ställde några säkerligen väl motiverade frågor. Han undrade vad siffran för löntagarnas intjänade pensionsrätt står för. Ja, det fanns inte plats på figuren att skriva dit orden "m m" som borde ha stått där. Det redovisade beloppet är nämligen de av arbetsgivarna erlagda avgifterna för olika sociala ändamål, bl a sjukförsäkring.

Vi kommer här till frågan på vad satt pensionsrätten kan påverkas av AP-fondens avkastning. Allting tyder på att AP-fonderna förlorar så mycket på inflationen att det inte blir mycket att hämta. Ma o fonderna räcker inte och avgifter eller skattehöjningar får tillgripas någon gång i framtiden som komplettering. AP-fonderna är alltså inte jämförbara med privata försäkringsbolags pensionsfonder. Man skulle möjligen kunna föra över AP-räntorna till en med de statliga räntorna gemensam grupp, eftersom staten ändå får lov att se till att AP-pensionerna blir vad man ställt i utsikt. Jag medger att detta inte är alldeles solklart.

Vad gäller det område som de historiskt tillbakablickande siffrorna täcker har de ju till att börja med icke omfattat den samhälleliga verksamheten. Men när vi kommer fram till ex-

empelvis år 1975 finner vi, att det i den samhälleliga verksamheten ingår att man producerar en del tjänster som ställs till medborgarnas förfogande, och den saken är här beaktad. Konsumenterna betalar tex för att utnyttja SJ:s tjänster. När tjänsterna å andra sidan tillhandahålls gratis får man betrakta det som varande ett sätt på vilket det allmänna förbrukar en del av skattemedlen, tex för tillhandahållande av försvar gratis för medborgarna. Innebörden harav är helt enkelt bara att medan en del av skatteinkomsterna transfereras till folkpensionärer och dylika kategorier går en annan och större del av skatteinkomsterna till att finansiera den offentliga verksamheten, till vilken bl a hör framställningen av dessa gratis-tjänster.

Docent Faxén var inte överens med mig om att lönepolitiken borde inta en mindre central plats vid avtalsförhandlingarna än den gör. Jag uttryckte mig kanske mindre lämpligt, men vad jag menade var att lönepolitiken, nu i högre grad än förr kommer att inriktas på att påverka sysselsättningen och inflationen och i mindre grad på att ändra inkomstens fördelning mellan företagsägarna och löntagarna. Just genom att, som Faxén påpekade, vi nu har rörliga valutakurser har möjligheterna ytterligare minskats att tänka på trygghet av en viss reallöneförhöjning, dvs något annat än inflation och sysselsättning. Genom de rörliga växelkurserna har båda parter på arbetsmarknaden fått en större handlingsfrihet. Om man höjer lönen för mycket och kostnadsnivån i vårt land kommer ur balans med utlandets, tvingas staten att ändra växelkursen. Så ordnar det sig ändå med konkurrensförmågan till priset av en lägre reallöneförhöjning. Varför skall löntagarna under sådana förhållanden gå in i en arbetskonflikt?

Jag måste därför nog vidhålla — och jag tror inte att vi är oeniga om det — att tankar på inflationen och sysselsättningen har blivit mera centrala än förr vid förhandlingarna. Ändringen av inkomstfördelningen kan inte bli så stor att den spelar någon väsentlig roll annat än om man genom sänkt konkurrensförmåga skapar mindre sysselsättning eller ökad inflation!

Beträffande problemet om att förhandla om reallön vill jag säga att det väl ligger i sakens natur att förhandlingarna, om de avser penninglöner och äger rum med risk för andrade växelkurser och i viss mån rörlig prisnivå kommer, som Faxén också påpekade, i praktiken till stor del att gälla hur mycket inflation vi skall ha. Det tycker jag är det stora felet med dagens förhandlingsteknik. Det var nog ett bra system i andra lägen, men med en

rörlig prisnivå och en rörlig växelkurs är det inte bra att man låtsar att man förhandlar om realstandardförbättring men i verkligheten mest förhandlar om hur stor inflation man skall ha. Bör man inte i stället försöka någon annan väg?

Ett tillvägagångssätt är att förhandla om reallonerna genom att använda någon form av indexkonstruktion för att skydda löntagarna mot reallönesänkning vid inflation. Om de nöjer sig med ett avtal om en liten omedelbar höjning i kronor räknat, i hopp om att det bara skall bli en liten prisstegring, och sedan priserna stiger mera, måste ju löntagarna ha något skydd. Man brukar säga att indextillägg till lönerna är mycket farliga: Se på hur det gick i Danmark och i Holland! Där gick det inte bra. Nej, men de har ju använt konstiga indexsystem. När folkhushållet blivit fattigare — t ex genom att oljepriserna höjts och prisnivån därför stigit — har löntagarna likväl fått lönetillägg! Om man betalar ut högre penninglönerna när landet blir fattigare får man självfallet en prisstegring med kumulativa effekter.

Ännu har jag inte påträffat någon — ej heller herr Nicolin häromdagen — som gått in på frågan om det är praktiskt möjligt att modifiera en indexkonstruktion så att man inte kompenserar löntagarna för en prisstegring som bara är ett uttryck för att landet blivit fattigare t ex genom att importvaror som olja och kaffe blivit dyrare och bytesförhållandet i utrikeshandeln försämrats. Man skulle där emot kompensera löntagarna om priserna har stigit samtidigt som realinkomsterna i landet inte sjunkit.

Faxén klarade på ett utomordentligt sätt löneglidningsproblemet. Att vi måste ha någon ny modell som inte bara upprepar 1930-talets ekonomiska politik vill jag hjärtligt instamma i. Karl-Olof Faxén har också själv framgångsrikt givit bidrag till att få fram en annan modell, men inte heller den tycks räcka till i dag. Men jag hoppas att han skall göra ett nytt försök, så att man får fram en tredje modell som passar i det nya läget.

Professor Jungenfelt gjorde en mycket intressant utvidgning av sin tankvärda bok, som innehåller en teoretisk analys av variationer i arbetskraftsandelens etc. — Nu hade jag en mycket mer begränsad problemställning. Jag tyckte att mina siffror klargjorde att de som får 99 miljarder i lön efter skatt och en del sociala förmåner inte kan förbättra sitt läge mycket genom att säga till dem som får 3 miljarder i inkomst: Vi kräver en del av er ersättning.

Problemställningen måste vara en annan. Då kommer man in på en del intressanta frågor, som Jungenfelt belyst både i sin bok för 10—12 år sedan och i dag. Han talade om att dynamiken i näringslivet påverkar löneandelen. Det tycker jag att han demonstrerade mycket klart. Som en ytterst blygsam komplettering skulle jag bara vilja peka på att det för länge sedan beaktats att lönerelationerna påverkas icke så litet av vilka industrigrenar som är expansiva, respektive regressiva.

År 1955 var jag ordförande i en av ILO tillsatt kommitté som publicerade en rapport, där den frågan finns statistiskt belyst, dvs ett enkelt samband mellan dynamiken och lönerelationerna.

Jag är tacksam för kompletteringarna både från Faxén och från Jungenfelt. Danne Nordling gick in på ett problem som jag bara hade blygt snuddat vid. Det är klart att vi här i rätt hög grad möter ett informationsproblem. Jag har sett TV-program där det talades om att aktieägarna stoppade många tiotal miljarder i sina fickor. Om de inte tillåts göra detta, skulle man kunna finansiera alla möjliga saker till folkets bästa. Några korrigerande anvisningar i andra program, har jag inte sett, tydligen därför att de programansvariga inte är så hemmastadda på det här området.

Det har nog visat sig att det finns en viss aversion mot att mina siffror skall bli kända. Varför kan envar spekulera över. Det är inte mycket vunnet med att visa att siffrorna är osäkra och på några punkter kanske en liten aning missvisande och att de därför bör justeras. Trots bristerna är siffermaterialet sådant att en del slutsatser är ofrånkomliga.

Därför tror jag att det försiktiga sätt med vilket man närmar sig dessa siffror från fackligt löntagarhåll i den offentliga debatten måhända beror på en farhåga att de skulle försvåra argumentationen vid de fackliga förhandlingarna, så länge de föres efter gamla linjer. Men jag tror att mera allman kännedom om fakta i längden måste underlätta en utveckling som kan leda till ett för alla parter tillfredsställande resultat. Därför är jag för min del glad att Nationalekonomiska Föreningen, som under sin långa historia så många gånger verkligen har bidragit till den ekonomiska upplysningen, också nu detta jubileumsår vill fortsätta denna tradition, bli genom det blygsamma bidrag som jag har kunnat ge. Jag tackar för det älskvärda bemötandet från dem som är mera specialister och sakkunniga än jag.